Çevrilebilirlik Kavramı Açısından Felsefe ve Edebiyat İlişkisi*

Felsefî eserler, teorik ve kavramsal bir çerçeve içinde ortaya çıkarlar. Sanat ve edebiyat eserlerinde ise ancak esere gömülü bir kavramsal yapıdan, örtük bir felsefeden söz edilebilir. Yine benzer şekilde, felsefelerin, kavramların, görüşlerin edebiyat eserlerinde ete kemiğe büründüğü, olayların anlatımında, belirli tiplerin şahsında, belirli kahramanların bakış açılarında cisimleştiği görülür. Edebiyat ve felsefe eserlerindeki bu örtük yapı, onların "çevrilebilirlik" özelliğini gündeme taşır. "Çevrilebilirlik", bu bağlamda, bir içeriğin bir dilden başka bir dile aktarımını değil, türler arasındaki taşınabilirliği, birinin dilinden ötekisinin diline dönüştürülebilirliği ifade eder. Bunun felsefe ve edebiyatta pek çok örneği vardır. Bu çalışmada felsefe ve edebiyat arasında bir çevrilebilirlik ilişkisinin mümkün olduğu görüşü dile getirilecek, yapılan alıntı ve açıklamalarla bu görüş örneklenmeye çalışılacaktır.

1. Felsefî ve Edebi Dil: İki Farklı Dil

İnsan, aklı, duyguları, maddi ve manevi yönüyle bir bütündür. O, farklı öğelerin oluşturduğu kompleks bir varlıktır. Pek çok unsur, üstelik birbiriyle zıtlaşan unsurlar, onun varlığında bir araya gelir ve insan denilen bütünü oluştururlar. İnsan bir yönüyle doğa bir yönüyle tarihtir, bir yönüyle madde bir yönüyle ruhtur, bir yönüyle akıl bir yönüyle gönüldür, bir yönüyle özgürlük bir yönüyle zorunluluktur, bir yönüyle birey bir yönüyle toplumdur, bir yönüyle ideal bir yönüyle gerçektir ve bunlardan biri değil, hepsidir. Eğer insan tek bir unsurdan oluşmuş olsaydı, onun varoluş dünyası bu kadar farklı renkleri, farklı sesleri ihtiva etmezdi. İnsanın çok boyutlu bir varlık oluşu, hayatı farklı açılardan anlamayı ve anlamlandırmayı gerekli kılmıştır. İşte bu yaklaşımlardan ikisi, felsefe ve edebiyattır.

Felsefe ve edebiyat, zihnin iki farklı tutumu olarak ortaya çıkar; bir tutum şiiri, öyküyü, romanı üretirken diğeri düşünceyi ve felsefeyi üretir. Bunlar birbirini dışlayan değil, tamamlayan, destekleyen ve kimi durumda içeren tutumlardır. Bunun bir ifadesi olarak felsefede edebiyat, edebiyatta da felsefe bulunur; kimi durumda şair filozof, filozof da şair olarak görünür. Dikkatle bakıldığında büyük felsefe eserlerinde bir ifade gücü olarak edebiyatın, büyük edebiyat eserlerinde de bir derinlik olarak felsefenin bulunduğu görülebilir. Renan, felsefe ve edebiyat arasındaki bu ortak alana işaretle, "Nasıl ki Beranger şarkı şekli altında her şeyi söyleyebildi ise bir başkası roman, bir başkası tarih şekli altında aynı şeyi yapabilmiştir" der (Renan,1965: 13). Heidegger de felsefe ve edebiyat arasındaki bu ortak bölgeyi, düşünce ve şiir arasındaki "gizli akrabalık alanı" olarak niteler; akrabalığın nedeni olarak da dili gösterir (Heidegger, 1956: 30).

Çağımız, felsefe ve edebiyat arsında sıcak ilişkilerin kurulduğu bir dönem olmuştur. Bunun nedeni yalnız felsefenin edebiyat üzerindeki yönlendirici ve belirleyici etkisi değil, edebiyatın da giderek felsefe içinde bir söylem biçimi olarak görülmesidir. Varoluşçulukta filozof ve romancı, filozof ve şair, filozof ve denemecinin aynı kişilikte bütünleştiğine tanık oluruz. Bu durum, yeni bir söylem biçimi oluşturma çabası olarak görülebileceği gibi, felsefenin varoluşsal sorunları ele alma konusundaki yetersizliğinden de kaynaklanıyor olabilir (Palmer, 1990: 166). Sözgelimi Kierkegaard, felsefî söylemin varoluşu ele almadaki

---

* Taşdelen, V. (2015). Çevrilebilirlik Kavramı Açısından Felsefe ve Edebiyat. *Felsefe-Edebiyat Sempozyumu Bildiri Metinleri Kitabı.* Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi Yayınları, ss. 433-445.

yetersizliğini gördüğünden, hemen her eserinde farklı bir söylem biçimi denemiş, bu da felsefeyi edebiyata yaklaştırmış; böylece, "varoluş kavramı" edebiyat ve felsefe arasında ortak bir alan, "çevrilebilirlik" kavramının örneklenebileceği bir "köprü" oluşturmuştur.

Her alanın kendine özgü bir dili vardır. Felsefenin ve bilimin, edebiyatın ve sanatın, dinin ve ahlâkın da bir dili vardır. Felsefî dil, edebi dilden önce ortaya çıkmaz. Onun ortaya çıkabilmesi için edebi dilin belirli bir mesafe almış; varlığı, varoluşu ifade etmede belirli bir yeterlilik kazanmış olması gerekir. Bu açıdan bakıldığında edebi dil felsefî dili önceler, dili felsefeye hazırlar. Felsefe ve edebiyat arasındaki ilişkinin doğasını şu şekilde özetleyebiliriz: Felsefe ve edebiyat, birbirinin karşısında değil yanında, hatta birbirinin içinde bulunur. Her türlü farklılaşmanın ötesinde, onların birbirinin değirmenine su taşıdıkları, birbirinin toprağını çapaladıkları/sürdükleri söylenebilir.

2. Çevrilebilirlik Kavramı

İnsan, yaşadığı hayatı, edindiği deneyimleri, hissettiği hüzün ve sevinci sadece yaşamış olarak kalmaz, onları anlatır, anlamlandırır, dile de getirir; zaman içinde sürekli de kılar. Bu şekilde yaşam dünyasında onlara bir varoluş, bir anlam da katar. Böylece dağ yücelmeye, deniz enginleşmeye, yağmur rahmet olmaya başlar.

Bilim, felsefe ve sanat da birer ifade biçimidir. İnsan, aklı ile bilim ve felsefeyi, duygu ve hayal yetisi ile de sanatı ve edebiyatı üretir. Nasıl ki tek tip felsefe yapma tarzı yoksa edebiyatta da tek tip söylem biçimi yoktur. Her filozof, her edebiyatçı kendi tarzını ve yolunu buldukça, bir üretim gerçekleştirir, özgün bir yapı ortaya koyar. Felsefe ve edebiyat, farklı alanlarda iş gören ifade imkânları olsalar da sonuçta insan varoluşunun bütünlüğü içinde ortaya çıkar, bu bütünlüğün izlerini taşır ve onun anlaşılmasına katkı sağlarlar. Soru şudur: Bu iki farklı dil birbirine çevrilebilir mi, çevrilebilme imkânı var mıdır? Edebiyatın dilinden felsefenin diline, felsefenin dilinden edebiyatın diline çeviriler yapılabilir mi? Edebiyatta felsefenin, felsefede ise edebiyatın bir karşılığı var mıdır? Böyle bir çaba içinde olmak, ne ifade eder? Çevrilebilir oluşunun ya da olmayışının anlamı nedir? Bu makalede, felsefe ve edebiyat arasında bir çevrilebilirlik bağının mümkün olduğu görüşü dile getirilecek, yapılan alıntı ve açıklamalarla bu görüş açıklanmaya çalışılacaktır.

Çeviri, bir dilin bir başka dile, bir kültürün bir başka kültüre, bir varoluşun bir başka varoluşa aktarılmasıdır. Çeviri, bir dildeki anlamı başka bir dile taşır; onu başka bir dilde yeniden kurar, yeniden anlaşılır kılar. Kuşkusuz bu edim, kelime ve cümlelerin basit çevirisinden daha fazla bir şeydir; sadece kelimelerin ve cümlelerin basit çevirisi olmayıp bir kültür ve yaşantının, bir varoluşun başka bir dil ve kültürde yeniden kurulmasıdır. Tercüman, her iki dile de aşinalığı, her iki dilde de deneyimi olan biridir. Bu da yabancı dünyaya ait bir metni, başka bir dilde yeniden kurma yetisi kazandırır ona. Bir anlamı başka bir dilde anlaşılır kılmak, tarih boyunca en önemli hermeneutik faaliyetlerden biri olmuştur (bkz. Gadamer, 1995: 11).

Kuşkusuz her alanın, her disiplinin kendine özgü, kendini tanımlayan ve diğer disiplinlerden ayıran sınırları vardır. Bu sınırlar bazen belirsizleşir, esnekleşir, bazen iyice belirginleşir. Kuşkusuz edebiyat ve felsefe arasında da böyle geçişliliklerin yaşandığı vadiler, ara bölgeler ya da yaşanamadığı yüksek dağlar bulunur. "Türler arasında çevrilebilirlik" kavramı, türlerin birbirlerinde içerilmiş hâlde bulunduğu varsayımından hareket eder. "Çevrilebilirlik" kavramının yöneldiği temel amaç; (1) bir tür içinde diğer türü keşfetmek, (2) iki tür arasındaki karşılıklılığı (mütekabiliyet) oluşturabilmek, (3) bir türün içinden diğer türü çıkarmak, (4) betimsel ve metaforik bir dille anlatılan hadisenin kavramsal dile, kavramsal dille anlatılan bir düşüncenin de betimsel ve metaforik dile aktarımını gerçekleştirebilmek, (5) türlerin doğasını bozmayacak, edebiyatın felsefesiz, felsefenin de edebiyatsız olmadığını gösterecek şekilde bu faaliyetleri gerçekleştirebilmek, (6) bir türün oluşumunda diğer türün katkısını vurgulamak şeklinde ifade edilebilir. Buna göre, "çeviri" bir metni ait olduğu dilden başka bir dile taşımayı değil, bir türe ait bir metni başka bir türün dilinde yeniden kurmayı ifade eder. Buna göre edebiyattaki felsefe, edebiyatın diliyle düşünceyi geliştirmeyi, kavramları edebi anlatıma gömmeyi ifade eder. Aynı şekilde felsefedeki edebiyat da felsefî söyleyişe edebî bir güzellik katmak anlamına gelir. Her iki tutuma da sıkça rastlanır. Edebi eserlerde az ya da çok kavramsal bir yapı, felsefî eserlerde de anlatımı güçlendiren edebi bir ifade biçimine rastlanabilir. Öyle ki, filozofların bazısı, edebiyatla felsefenin kesiştiği ara bölgede bulunur, orada yaşar.

Edebiyat ve felsefe iki ayrı dil olmasına karşın yine de birbirine çevirisi yapılabilir niteliktedir; kuramsal dil betimsel ve mertaforik, betimsel ve metaforik dil de kuramsal dile dönüştürülebilir. Bu durum suyun katılaşması, sıvılaşması ve buharlaşması gibi bir şeydir. Kavramsal yoğunluk felsefeyi, bu yoğunluğun çözülerek varoluşşal hâle gelmesi de edebiyatı doğurur. Bu anlamda onlar birbirlerinde, aynı eserde içerilmiş hâlde bulunurlar; tıpkı suyun buzda, buzun da suda, suyun buharda içerilmiş olduğu gibi. Sözdeki güzellikle sözdeki hakikat, çoğu kez bir arada bulunur.

Edebiyattaki felsefeyi ve felsefedeki edebiyatı keşfetmek, köylerinde bile divan sahibi şairlerin bulunduğu kültür coğrafyamız açısından yeni bir ufuk sağlayabilir, yeni bir imkân oluşturabilir. Zira "Kendi kültür tarihimize baktığımızda, çoğu zaman felsefî tema ve problemlerin aynı zamanda yüksek seviyede estetik faaliyetler içerisinde gizlendiklerini görürüz. Bu, Doğu kültürlerinde büyük fikirlerin güzel söylenmesi geleneğinden, ya da yine büyük fikirlerin akla olduğu kadar gönle de hitap etmesi gerektiği anlayışından doğmuş olabilir. Böylece biz, her ne kadar edebi bir üslupla söylenmiş olsa da bir ifadeyi felsefî açıdan, sistematik bir şekilde ele alabiliriz. Nitekim bizde, Yusuf Has Hacib, Mevlâna, Yunus Emre, Nâbi, Şeyh Galib, yakın zamanlarda Akif ve Ziya Paşa, Abdülhak Hamid, Yunan felsefesinde Platon, Batı'da Pascal, Bergson ve hemen hemen bütün ekzistans felsefesi geleneği mensupları, edebiyat ile felsefenin o kutlu izdivacının, eserlerinde gerçekleştiği örnekler"dir (Gürsoy, 2006: 46).

3. **Örnekler**

Denilebilir ki, "çevrilebilirlik" kavramı konusundaki en yetkin örnekler, Kierkegaard'un eserlerinde ortaya çıkar. O, varoluş alanları felsefesiyle bizzat felsefe ve edebiyat arasındaki "çevrilebilirlik ilişkisi"ni örneklemiştir. Ona göre estetik, etik ve dinsel varoluş alanı olmak üzere üç tür varoluş alanı vardır. Estetik varoluş alanının sunumunu Ortaçağın efsane tipi, Don Juan (1992: 61-135) ve bizzat kendisinin tasarımı olan "Baştan Çıkarıcı" tipi (1992: 247-376) üzerinden yapar. Etik varoluş alnı ise yine kendisinin tasarladığı Yargıç Wilhelm'in şahsında örneklenir (1992 472-590). Ama yalnız yargıç Wilhelm değildir söz konusu olan; Agamemnon ve kızı Iphigenia da etik varoluş alanının evrensel, anlaşılabilir, gözlemlenebilir, değerlendirilebilir ya da eleştirilebilir yönüne, *anlaşılabilirliğine* işaret eder (Kierkegaard, 1992). Dinsel varoluş alanında ise kutsal tarihe yönelir ve Hz. İbrahim tipinden yararlanır (Kierkegaard, 1992). Böylece varoluş alanları felsefesini geliştirebilmek için mitolojiden ilahiyatta, tarihten edebiyata pek çok alandan katkılar alır. Estetik varoluş alanında "haz" değerine bağlı yaşam biçimi, Don Juan'ın kösnül/tensel tutkusunda, Baştan Çıkarıcı tipinin hayal gücüne dayalı (imaginative) olarak varoluş tutumunda kendini sergiler. Yargıç Wilhelm, model kişiliği ile evrensel ve nesnel ahlâkın temsilcisi durumundadır. Kierkegaard, dinsel varoluş alanını örneklemek ve açıklamak için ise oğlunu Tanrı'ya kurban etmeyi göze alan Hz. İbrahim tipinden yararlanmış, bu kıssanın dilini felsefenin diline çevirerek yine kızını kendi toplumunun kurtuluşu için tanrılara kurban veren Agamemnon'un evrensel ahlâk ve görev duygusunun anlaşılabilirliği karşısına "birey" kategorisini, "Tanrı huzuru" kategorisini, "varoluş" ve "öznelilk" kavramlarını çıkarır (Kierkegaard, 1992). Yine aynı şekilde *İncil*'de geçen Lazarus'un öyküsünü felsefî dile aktarmış, bundan sonsuzluk, umut ve umutsuzluk kavramlarını türetmiştir (Kierkegaard, 1989). İlk günah kavramının irdelenmesinden kaygı, özgürlük, zaman, an, gelecek, sonsuzluk, tasarı, benlik gibi varoluşçuluğun temel kavramlarını türetmiştir (Kierkegaard, 1983). Bu kavramlar yalnız felsefenin değil, modern psikolojinin de kavramlarıdır. Kierkegaard, bu çalışmalarıyla, "Benden önceki filozoflar arasında psikolog-filozof olan biri var mıydı hiç?", diye soran Nietzsche'nin sorusunu da, daha soru sorulmadan önce yanıtlamış olur (Nietzsche, 1983: 65, 148).

Örnekler sadece Kierkegaard ile sınırlı değildir "Ben çekiçle felsefe yapan biriyim" diyen Nietzsche'nin (1983) portresini çizdiği, uzun süre inzivaya çekildiği mağarasından yanında kartalı ve yılanı ile dönen Zerdüşt'ün, sanki modern çağın inanışını tebliğ eder gibi bir tavırla söylediği "Tanrı öldü" (*Gott ist tod*) sözü, çağın dönüşen bilincinde kendisine bir yer bulmuştur (Nietzsche, 1989). Camus'ün *Sisyphos Miti*'ni yorumlayışı da bu derin etkinin yankılarına işaret eder. Sisyphos, bu izdüşümle, Camus'nün absürt kavramını örnekleyebileceği bir anlatıya dönüşür. Sisiyphos'un sırtındaki kayanın her madensel parıltısı, varoluşu kabullenmenin, omuzlamanın, ona katlanmanın ve onun için bir şey yapmanın destansı anlatısına dönüşür (Camus, 1988: 135). Daha geride, Platon'un mağara metaforu, Hobbes'un *Leviathan*'ı da felsefe ve edebiyat arasındaki çevrilebilirliği örnekler niteliktedir. Platon, metafor kullanarak anlamı belirsiz hâle getirdikleri gerekçesiyle şairlerin devletin sınırları dışına çıkarılmasını istediği, böylece felsefî anlamda

sansür fikri ile ilk kez dile getirdiği *Devlet* diyaloğunun onuncu kitabında, söyledikleriyle tezat teşkil edecek şekilde insanlık tarihinin en etkili metaforunu, mağara metaforunu kullanır ve bu metaforla idealist felsefesini etkili bir şekilde anlatır (Platon, 1992: 201-181). Bir başka örnek olarak, Hobbes, insanı, insanın tasallutundan kurtarıp can mal güvenliğini sağlayabilmek için önerdiği güçlü devlet modelini *Tevrat*'tan aldığı "Leviathan" imgesine dayandırır. Freud da, psikanalitik kuramın temel önermesini, Oedipus mitine emanet eder. Çağdaş bir örnek olarak Heidegger'in Hölderlin'in şiirlerini felsefî dile çevirisini yaptığı, söylenir. Marcel, Sartre, Camus, Beauvoir gibi filozoflar da varoluşçu felsefeyi roman, deneme ve tiyatro eserlerinde örneklemişler, böylece felsefî dilin edebi dile, edebi dilin de felsefî dile çevrisini yapmışlardır. Aynı duyarlık Augustinus, Attar, Mevlâna, Yunus, Şeyh Galip, Dostoyevski, Rilke, İkbal, Kafka, Borges gibi isimlerde de görülebilir. Augustinus, tarih, zaman, insan, ruh ve tanrı gibi zor konuların anlatımında edebi ve metaforik bir dil kullanır. Attar, *Mantık'ul Tayr*'da, "Simurg" imgesiyle kendini bilme ve kendini gerçekleştirme teması bağlamında, insanın kendine doğru yaptığı yolculuğunun metaforik anlatısını gerçekleştirir. Mevlâna ve Yunus Emre'de, iç-ben kavramı çerçevesinde, varlık, insan, varoluş, değer, ahlâk, birey ve tanrı ilişkisi gibi kavramlar öne çıkar. Dostoyevski'nin romanlarında, özellikle *Suç ve Ceza*, *Karamazaov Kardeşler*, *Budala*, *Yeraltından Notlar* ve diğerlerinde, Tanrı ve insan sorunsalı çerçevesinde, varoluşun anlamı, iyi ve kötü değerleri gibi konular başta olmak üzere hemen hemen insan aklının değmediği bir nokta yok gibidir. O, insan varoluşu bağlamında felsefe tarihi içinde ortaya çıkan konuları, özgürlük, iyilik ve kötülük, inanma ve inanmama kavramları bağlamında öne çıkarır. Sartre'ın *Bulantı* adlı romanı, *Varlık ve Hiçlik*'in edebi dilde yeniden ifadesi gibidir. Roquentin, "kendi-için-varlık"ı (*l'étre-pour-soi*) simgeleyen kişi olarak, beyhudeliği, özgürlüğü, kendi varoluşunu gerçekleştirme sorumluluğunun ağır yükünü temsil eder. Zaman zaman, sözgelimi bir parkta oturup "yarın da bugünkü kadar bomboş ve şaşkın olacağım" diye düşünürken ayağı "hiçliğe" takılır gibi olur (Sartre, 1973). Aynı durum Camus'de de yinelenir. O da *Yabancı* (*L'etranger*) ile *Sisyphos Miti* arasında bir çevrilebilirlik ilişkisi kurar. Romandaki kahraman, varoluşu kuşatan rastlantının ve bunun sonucu oluşan absürt durumun, uyumsuz bilincin temsilciliğini yapar. Bu absürt duruma karşın, uyumsuz bilinç, varoluşa katlanmanın, hatta onu Sisyphos'un tepelerden aşağı yuvarlanan kayayı, her defasında omuzlaması gibi omuzlamanın erdeminden söz eder (Camus, *Yabancı*). Rilke de *Hac* ve *Dua* kitabı başta olmak üzere, birçok şiirinde, tanımlayıcı bir karakter olarak imandaki saflık ve içtenliği, inancın özü olarak öne çıkarırken *Duineser Elegien*'de insan bilinciyle anlamlı bir mekân hâline gelen, dahası "dile gelen" yeryüzünün varoluşşallığından, anlam ve değerinden söz eder (Rilke, 1987).

Kısaca söylemek gerekirse, felsefe ve edebiyat arasındaki çevrilebilirlik ilişkisi öylesine geniş bir konudur ki, istenildiğinde sözlü gelenek öğelerinde bile karşılığı bulunabilir. Sözgelimi, Platon'un *Kratylos* diyaloğunda öne çıkan dil ve gerçeklik ilişkisini irdeleyen isimlerin işlevi, bir nesnenin kaç doğru ismi olduğu ve isimlerin kimin tarafından verildiğine ilişkin sorular (Platon, 1989), yakından bakıldığında *Dede Korkut Hikâyeleri*'nde, ad verme töresi çerçevesinde bir cevaba kavuşur. Yine istenildiğinde Fuzûli'nin *Leyla ve Mecnun* mesnevisi ile Platon'un Şölen (*Symposion*), Augustinus ile Yunus Emre, İbn Tufeyl'in *Hayy İbn Yakzan* isimli eseri ile Jean-Jack Rousseau'nun *Emile*'i, Mevlâna ile Kierkegaard'un görüşleri arasında da bir çevrilebilirlik ilişkisi kurulabilir.

Sonuç

Burada şöyle bir soru sorulabilir: Diyelim ki, edebi ve felsefî metin, edebi ve felsefî dil arasında ele aldığımız şekilde bir çevrilebilirlik ilişkisi gerçekleşti; peki, buradan nasıl bir sonuç çıkarılabilir; anlamı ne olabilir? Öncelikle kendi kültürel ve edebi birikimimizin felsefecilerimiz, filozoflarımız tarafından, felsefî bir duyarlılıkla, bu eserlerdeki yaşam deneyiminin felsefî dile aktarılmasını, çevirisinin yapılmasını, yapılabileceğini, bunun da felsefî geleneğimizin ortaya çıkması ve gelişmesi açısından bir değer taşıyacağını ifade eder. Edebi metinlere, felsefî metin gözüyle bakma alışkanlığının kazandırılmasını ifade eder. Edebiyat açısından ise, edebiyat dilinin basit bir anlatım olmadığı, onun iç dokusunda bir felsefe bulunduğu, bulunması gerektiği, bir edebi metnin sadece edebi zenginliğinden ötürü değil, aynı zamanda ihtiva ettiği felsefî derinlikle de değerli olduğu anlayışı yaygınlaşır.

Çevrilebilirlik kavramı, disiplinler arası çalışmaların ruhuna uygun ve bu çalışmaları destekler niteliktedir. Bir alanda ortaya konulan görüşlerin, diğer alanların katkısını alması, diğer alanların dilinde yeniden üretilmesi, sosyal bilimler arasında bir paylaşım ve etkileşim oluşturabileceği gibi bu tutum insanın ontolojik bütünlüğüne de uygundur. Zira insan varoluşu sınırları kesin çizgilerle ayrılmış unsurlardan

oluşmaz; insan dünyasında sınırlar kesin çizgilerle çizilmiş değildir. Tarihle ekonomi, ahlâkla eğitim, felsefe ile din çoğu kez iç içe geçmiş hâlde bulunur. Çevrilebilirlik kavramı, insan varoluşunun ontolojik bütünlüğünün sağlanması, bu bütünlük içindeki denge ve orantının gözetilmesi açısından da anlam taşır.

Çevrilebilirlik kavramının en önemli etkisi, felsefe geleneğinin oluşmasına yapabileceği katkı konusunda olacaktır. Filozofların olmayışı tefekkürün, hikmetin, felsefî duyarlığın da olmadığı anlamına gelmez. Bu açıdan bakıldığında edebiyata, sözlü geleneğe ve kültürün diğer alanlarına gömülü felsefeyi keşfetmek, felsefî açıdan bir rezerve ulaşmak anlamına gelir. İstenildiğinde bu felsefî rezerv işlenerek aktif hâle getirilerek toplumun felsefî düşünme biçimlerinin oluşmasına katkı sağlayabilir. Dolayısıyla toplumların felsefî gelenekten yoksun oluşları, filozofların olmayışı, yine de onların bir felsefesi olmadığı anlamına gelmez; felsefî rezervlerinin keşfedilmediği, işlenmediği anlamına gelir. Giambattista Vico, *Yeni Bilim*'de bu rezervin daha önce nasıl işlendiğine örnek verir. Şöyle der: "Mısırlı büyük rahip Manetho'nun, Mısır'ın fabl dolu tarihini yüce doğal bir teolojiye dönüştürmesi gibi, Grek filozofları da fabl dolu tarihlerini felsefeye dönüştürmüşlerdir" (Vico, 2007: 147).

Görüleceği gibi edebiyat eserlerinde, destanlarda, ağıtlarda, sözlü ve yazılı kültür ürünlerinde örtük ve gizil bir felsefe vardır. *Çevrilebilirlik* kavramı, dikkatimizi bu rezerve yöneltmemizi sağlar. Felsefedeki edebiyatı, edebiyattaki felsefeyi keşfetmek, bu ikisi arasında bir çevrilebilirlik bağı oluşturmak, aynı zamanda akıl ve gönül ilişkisi yönünde bir tercih beyanı da olacaktır. Tabi bu aynı zamanda Muhammet İkbal'in deyişi ile akılla gönlü, aşkla bilimi birleştirmek anlamına da gelecektir (İkbal, 1963: 55). Her alanın kendine özgü bir dili vardır. Felsefenin ve bilimin de bir dili vardır; edebiyat ve sanatın, din ve ahlâkın da bir dili vardır. Felsefî dil, edebi dilden önce ortaya çıkmaz. Onun ortaya çıkabilmesi için edebi dilin olgunlaşmış, belirli bir mesafe almış olması; varlığı, varoluşu ifade etmede belirli bir yeterlilik kazanmış olması gerekir. Bu açıdan bakıldığında edebi dil felsefî dili önceler ve bu dilin oluşumuna katkı sağlar. Felsefe ve edebiyat, denilebilirse, birbirinin toprağını çapalayan, birbirinin değirmenine su taşıyan iki alandır. Bu nedenle onlar birbirinin işareti gibidir; birinin olgunlaştığı yerde diğeri de aramak gerekir.